

2. generace

JIRÍK SVOBODA se narodil 10. října 1677 v Proseči, jako jediný syn tamního kováře Urbana a jeho první ženy Barbory roz. Kosinové. Měl tři starší sestry – Anna zemřela v dětství, Kateřina se nikdy neprovdala a svět opustila v padesáti letech. Co se stalo s nejstarší Dorotou se zjistit nepodařilo.

Jirík byl ještě docela malý, když se země prohnala epidemie moru (1677-1680) a když se ve stejném čase vzbouřili na mnoha místech sedláci proti pánům. Vrchnosti utopily povstání v krvi, ale panovník na rebelii reagoval vydáním nového robotního patentu, který měl poddaným polehčit na robotách.

Jen o chvíli později propukly opětovně boje s Turky, s nimiž habsburská monarchie už nějakou dobu s přestávkami válčila. Ač se to nezdá, válka se českých poddaných bezprostředně dotýkala. Vojenské střety byly z velké části financovány z jejich daní a aby toho ne-bylo málo, mnozí selští synkové sloužili v císařské armádě.

Turci v létě 1683 podnikali mohutný výpad, při kterém ohrozili i země střední Evropy. Drancovali, loupili, zabíjeli a odvlékali lidi do otroctví i na Moravě. V polovině července stáli před Vídní. Císařský dvůr a desítky tisíc Vídeňanů na nepřítel nečekaly. Bohatí obyvatelé se svým majetkem uprchli z města a dali jeho obranu na starost armádě. Ovšem bylo dopředu jasné, že ta proti přesile nemá šanci. Na pomoc přispěchal polský král Jan III. Sobieský a německá knížata pod vedením Karla Lotrinského. 12. září 1683 svedli před branami Vídně vítěznou bitvu, která trvala téměř dvanáct hodin a přinesla vítězství křesťanským zbraním. Centrum monarchie bylo osvobozeno a Turci zatlačeni do Uher. Vítězství znamenalo nové politické uspořádání Evropy, rychlý vzestup Habsburků a raketový vzrůst jejich vlivu a moci.

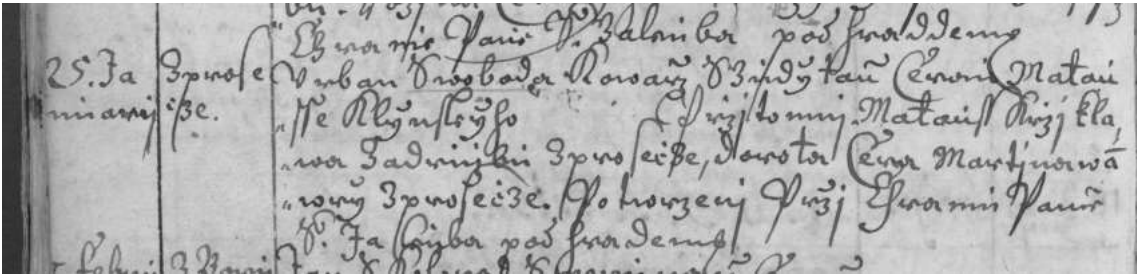
Roku 1690 začala výstavba dalšího kostela na poutním místě v Chlumku u Luže. Stalo se tak na přání Marie Maxmiliány baronky Hieserlové z Chodů. Jejím cílem bylo zpřístupnit lidu milostný obraz Panny Marie Pomocnice, který doposud přechovávala v hradní kapli na Košumberku. Výstavbu kostela provázela nepřízeň osudu a hlavně nedostatek peněz. Baronka Hieserlová uzavřela 6. dubna 1690 smlouvu s málo známým italským stavitelem Bernardem Minellim z Hořic. Již 17. října 1690 zemřela, příštího roku 7. dubna vyhořelo město Luže a práce na kostele se zpomalily, až ustaly úplně. Stavba pak pokračovala s novým stavitelem Petrem Ignácem Bayerem v letech 1694 - 96. Její dokončení a úprava okolí se protáhly až do počátku 18. století. Z Proseče do Chlumu je to asi sedmáct kilometrů. Je víc než pravděpodobné, že prosečský farář sem organizoval alespoň jednou ročně náboženskou pouť a Svobodovi mezi jejími účastníky jistě nechyběli.

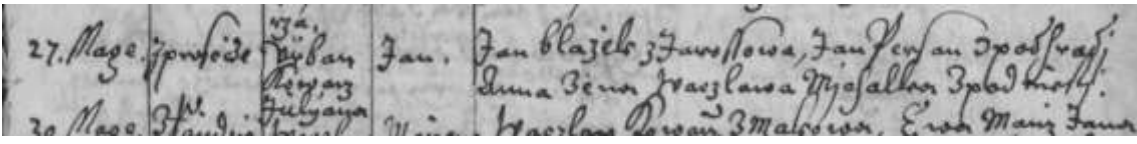
Urbanova žena Barbora se dokončení chrámu nedožila. Zemřela v Proseči 6. září 1692. Příčina úmrtí ani věk zemřelého se ještě do matrik nezapisoval, takže o jejím skonu nelze říct nic bližšího.

datum úmrtí	6. září 1692	místo úmrtí	Proseč
zemřelý/á	BARBORA Manželka N. kowarže. Pochovana Prži Ch. P. S. Mikuláse w Proseczi		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 373			

¹ Spolu s okolním poutním areálem, představuje chrám a jezuitská rezidence významnou uměleckou památku z rozhraní raného a vrcholného baroka. Patří k nejvýznamnějším projevům doby kolem r. 1700 nejen v kontextu českého, ale celého středoevropského baroka.

Jiříkovi bylo tehdy právě patnáct let. Pár měsíců nato dostal macechu, neboť otec se roku 1693 podruhé oženil s Juditou Klinskou. To nebylo všechno, roku 1694 se rodina rozrostla o Jiříkova nevlastního bratra Jana.

datum sňatku	25. ledna 1693	místo sňatku	Proseč
URBAN SWOBODA kowarz s JUDYTAU cerau Matausse Klynského. Pržitomni Matauss Kržíklowa za družbu z Prosece, Dorota cera Martina Wáwry z Proseče. Potwrzenipři chramu Panie s. Jakuba pod hradem			
matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 24			

datum narození	27. května 1694	místo narození	Proseč
dítě	JAN		
rodiče	Urban kowarz, Julyana		
kmotr a svědci	Jan Blažek z Jarossowa, Jan Persan z Podhradí, Anna žena Waczlawa Michalka z Podmiesti		
matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 77			

Hoch se narodil v květnu a za pár měsíců, na přelomu let 1694-95 přišla zima, jakou nepamatoval ani nejstarší ze sousedů². Mrazy začaly již v říjnu, v prosinci vyvrcholily a trvaly až do počátku března. Kdo tehdy pořádně nezazimoval chalupu, tomu bylo zle. Takovému se kdejakou dírou dral do jizby mrazivý vzduch a na rámech špatně utěsněných oken se zevnitř dělaly ledové rampouchy. Kdo nechtěl mrznout, musel už na podzim pečlivě vycpat poškozené spáry mezi kmeny mechem a přes něj natáhnout hliněnou mazaninu - navlhčenou dobře proslapanou hlinu s přísávkem slámy, která zaručila, že mazanina při vysychání nepraskala a zůstala pružná. Kdo by na slámě šetřil, ten by prohloupil. Mazanina by od dřevěné konstrukce odpadla a všechna práce by vyšla vniveč.

Zle bylo toho roku i zvířatům v jindy teplém chlévě. Seno mrzlo ve žlabech na kost, na vodě ve džberech byla během chvilky ledová krusta... Sedláci brali dobytek ze strachu, aby neumrzl, raději do síně, kde se zahříval přitlačený na teplou stěnu jizby.

Kdo se dobře staral, měl v chalupě teplo. Ale toho kouře... Doposud dým z pece utíkal dírami ve stropě na poval a odtud

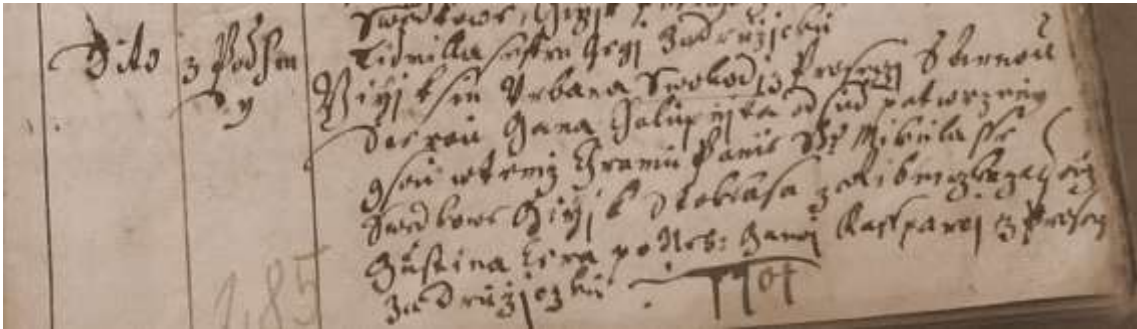

² 1694/95 dlouhá a ostrá zima (X.-IV.) Zamrzlo celé Baltské moře. Ještě koncem února se jezdilo po ledu z Hamburku do Dánska. Zamrzlé celé Bodamské jezero. Zima zasáhla citelně i Španělsko.

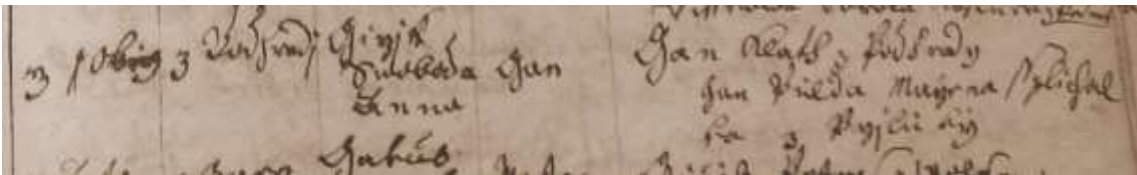
střechou mezerami mezi došky ven. Koncem 17. století se způsob vytápění začal měnit. Možná že i Urban nechal do jizby zhotovit dýmník – zařízení připomínající digestoř. Šlo o hlinito-dřevěnou konstrukci především zevnitř důkladně omazanou hlinou, aby od jisker nevzplála. Zavěšena ze stropu nad ohništěm měla za úkol zachycovat co nejvíce kouře a odvádět jej mimo místnost nad strop do prostoru krovu, kde dýmník končil, překryt shora. Odkud dým volně procházel mezerami v šindelové krytině nebo štítovým otvorem mimo dům; v další fázi vývoje, která nebyla nijak dlouhá, byl kouř veden do komína.

Uplynulo téměř padesát let od podepsání vestfálského míru, který ukončil třicetileté válčení a teprve nyní se země pořádně nadechla. V Čechách žilo stejně obyvatel jako před válkou a dlouho neobdělávaná pole dostala své hospodáře a přinášela znovu úrodu. Blížil se konec století. Lidé čekali co bude. Přejde konec světa, jak hrozí farář z kazatelny? Jedni se dali na cestu pokání, druzí se velebníčkovu strašení smáli. Začal se odpočítávat rok sedmnáctistý první a nestalo se nic...

A přece. Dne 13. listopadu 1701 se čtyřiatřicetiletý Jiřík Svoboda, syn prosečského kováře, oženil s **ANNOU CHALUPNÍKOVOU** z Podhradí³. Bylo jasné, že kovárnu po Urbanovi podědí nej-mladší Jan. Jiřík, jenž se u otce rovněž vyučil kovářem, se proto nastěhoval do vsi, odkud pocházela jeho žena.

datum sňatku	13. listopadu 1701	místo sňatku	Podhradí
snoubenci	JIRŽIK , sin Urbana Swobod z Proseče s ANNOU , dcerou Gana Chalupníka odsud potvrzeny gsau w temž chramu Panie sho Mikulasse. Swiedkowe Girzik Stoklasa z Ribniczka za družb., Justina cera po neb. Ganowi Kassparowi z Proseče za družiczku.		
matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 43			

Uplynul sotva rok od svatby a v jizbě u Svobodů se ve středu 3. prosince 1702 rozezněl silný hlásek prvorozeného syna **JANA**.

datum narození	3. prosince 1702	místo narození	Podhradí
dítě	GAN (JAN)		
rodiče	Jirzik Svoboda, Anna		
kmotr a svědci	Gan Klath z Podhrady, Jan Pulda, Marzena Ssplichal, oba z Prziluky		
matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 133			

Neměl to v prvních chvílích na světě jednoduché. Bezprostředně po porodu se totiž s novorozenci prováděly mnohé, z dnešního pohledu iracionální a nehygienické úkony. Bába chlapce asi vykoukala

³ v matrice Nové Hradý 1638-1684, SOA Zámorsk, sign. 2202 N bylo nalezeno narození Anny, dcery Jana Chalupníka ze Zábodí dne 10. dubna 1682. Sice nesouhlasí místo, ale je možné, že Chalupníkovi se dříve, než dospěla přestěhovala ze Zábodí do Podhradí.

v neckách v osolené vodě, aby byl moudrý. Po koupeli jej zavinula do mužské košile, aby se líbil děvčatům. Pak mu dýchla do úst, aby brzy mluvil. A to nebylo všechno. Se slovy: „Pod stůl tě dávám, abys byl lidem i Bohu milý“ jej na chvíli položila na zem, odkud Jeníčka zas zvedla a požehnala křížkem: „Budiž od ničeho k něčemu. Bůh ti žehnej.“ Nezapomněla ani na ochranu před uřknutím. Na ručičku nebo kolem krčku hošíkovi zavěsila korálky červené barvy, která symbolizovala obnovu a ochranu života. Dělal se ještě další věci: do uší se vkládaly oblázky, aby dítě dobře slyšelo; mazalo se máslem, aby nebylo nikdy poraněné... Možná porodní bába s Jiříkovým synem prováděla i ledacos dalšího. Všechno mělo svůj řád a účelem bylo zajistit dítěti co nejlepší život. Nakonec dostal Jeník cucnout cukrové vody a uložili jej do postele vedle matky. Za povíjan dostal růženec na ochranu před mûrou a polednicí...

Šest týdnů po porodu trávila Anna s Jeníkem, stejně jako každá rodička, „v koutě“. Postel na které leželi, stála v rohu místnosti a aby měli klid, oddělovala je od ostatních tzv. koutní plachta. Proti uhranutí a zlé moci se Anna třikrát denně modlívala růženec, pod hlavou mívala evangelium na ochranu proti strašidlům, večer vykrápěla kout, aby k ní neměli přístup zlí duchové a aby jí divoženky v noci nevyměnily dítě. Izolace šestinedělek vycházela ze všeobecné víry, že žena je v tomto období „nečistá“ a její pobyt mimo kout může přivodit různé katastrofy – úhyn dobytka a neúrodu, bouři, krupobití, povodeň či požár. Proto se Anna mohla v nejnútnejších případech pohybovat jen uvnitř domu – dvůr, sklep a půda jí ale byly zapovězeny. Nikdy však nesměla vyjít prostovlasá, jinak by se prý strhlo povětří nebo by jí mohlo cosí přilehnout a zadusit. V koutě musela bezpodmínečně zůstat celou

noc až do šesté hodiny zrána, přes poledne a před západem slunce, aby nepřivolala polednici či klekánici. V ústním podání kolovalo mnoho příběhů o následcích nedodržení zákazů, takže se toho odvážila jen málokterá žena.

Izolaci Anny a jejího dítěte vyplňovaly návštěvy příbuzných žen a sousedek. Protože sama nemohla vařit, přinášely různé naturálie i hotové pokrmy. Toto „nošení do kouta“ je opravňovalo k tomu, aby Annu po skončení šestinedělí doprovázely k církevnímu úvodu a účastnily se následné hostiny. Nošení do kouta představovalo vydatnou materiální výpomoc celé rodině. V chudších rodinách se dobře najedli jen tehdy, když žena slehla. Jídlo se nosilo ve zvláštních nádobách, kterým se říkalo koutní hrnce „koutňáky“ (viz obrázek). Některým druhům jídla byla připisována určitá symbolika, např. nudlím – čím byly delší, tím byla větší naděje, že se dítě dožije vysokého věku. Pivní polévka měla šestinedělce zajistit dostatek mléka. Někde ženy přinášely slepici i s nohama, aby pak dítě dobře běhalo. Jinde se návštěvy konaly za šera, aby dítě bylo šťastné a talíř, na kterém se jídlo přineslo, se nesměl mýt, aby se štěstí nesmylo.

Šestinedělní izolaci bylo třeba uzavřít rituálním aktem. Mezi lidmi stále přetrvávaly pohanské zvyky, v nichž hrála významnou úlohu magie vody a ohně. Poléváním vodou a vykuřováním se očišťovala nejen Anna, ale i celý dům.

Křesťanské církvi se to samozřejmě nelíbilo. Pohanskou tradici se snažila nahradit vlastním obřadem - úvodem v kostele. Podrobit se mu musela i Anna se synkem. Zabalenou do plachty úvodnice ji do kostela doprovázely porodní babička, kmotra a ostatní stejně zahalené ženy. Kdyby náhodou potkaly pohřeb, nesměla na něj žádná z žen pohlédnout, aby dítě nestonalo. Nejbližší kamarádky přivedly Annu s dítětem se zapálenými svícemi až k oltáři. Kněz se pak pomodlil, oběma požehnal a pokropil je svčenenou vodou. Závěrem průvod žen společně obřadně třikrát obešel oltář.

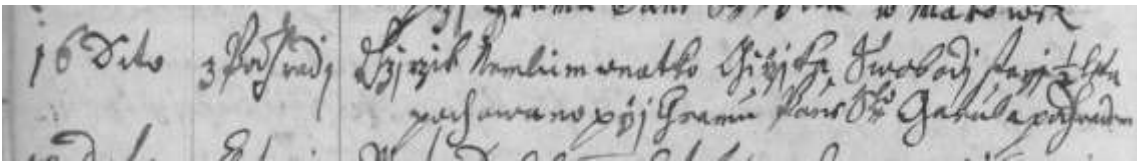

Po ukončení šestinedělní izolace a úvodu, pozvala Anna všechny ženy, co nosily do kouta dary (polévku, maso, koláče, kořalku atd.), na společnou hostinu. Při ní porodní bába sundala koutní plachtu a přehazovala ji přes

všechny bezdětné ženy, aby na ně přenesla kouzlo plodnosti. Tutěž moc měla i tyč, na které plachta visela. Pokud ji některá z bezdětných žen koupila, měla prý brzy otěhotnět. Skladbou jídel se úvodová hostina vyrovnala svatbě a někdy vedla až k zadlužení rodiny.

Stejně rituály si Anna odbyla ještě několikrát. Podruhé hned roku 1704. Tehdy, dne 13. února přivedla na svět syna **Jiržika**. Jenomže sudičky vyměřily hošíkovi jen velmi krátkou nit. Už 16. července ukládali jeho mrtvé tělíčko do malé rakve.

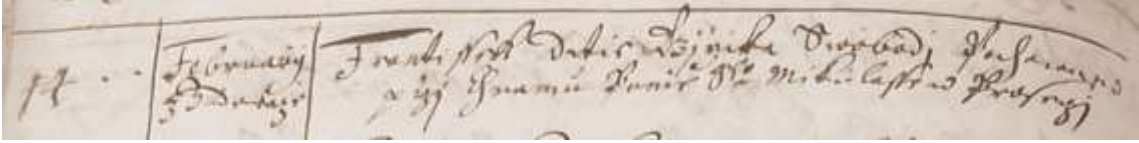
datum narození	13. února 1704	místo narození	Podhradí
dítě	JIRŽIK		
rodiče	Jiržik Swoboda, Anna		
kmotr a svědci	Joannes Klath z Podhradi, Dorota Puldawka z Pržiluki, Wacslaw Truhlerz z Raudnich		
matrika Nové Hradce 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 144			

datum úmrtí	16. července 1704	místo úmrtí	Podhradí
zemřelý/á	JIRŽIK nemluvnatko Giržika Swobodí starší ½ leta pochowano při Chramu Panie Sho Gakuba pod hradem		
matrika Nové Hradce 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ			

Stejný osud potkal i třetího syna **Františka**. Pokřtěn byl dne 2. srpna 1705 a zemřel 14. února 1706. Ale už ne v Podhradí, nýbrž ve Zderazi, kam se Swobodova rodina někdy po Jiržikově úmrtí přestěhovala. Otec Jiržik asi šel za prací. Zderaz byla bohatá ves – měla žulu, opuku, písek, hluboké lesy a úrodná pole a také dost bohatých sedláků. Kovář Jiržik zde měl jistě práce dost a dost.

datum narození	2. srpna 1705	místo narození	Zderaz
dítě	FRANTISSEK		
rodiče	Jiržik Swoboda, Anna		
kmotr a svědci	Joannek Klath, Frantissek Hampl z Podhrady, Dorota žena Gana Puldy z Pržiluki		
matrika Nové Hradce 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 154			

datum úmrtí	14. února 1706	místo úmrtí	zderaz
zemřelý/á	FRANTISSEK ditie Jiržika Swobodi pochowano při chramu Panie sho Mikulasse w Prosecki		
matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 396			

Na následujícím výřezu z Müllerovy mapy (1720) jsou podtržena všechna místa, kde rod Svobodů žil ve druhé polovině 17. století a ve století osmnáctém.

Vesnice Zderaz patrně vznikla v polovině 13. století při kolonizaci zdejší krajiny podlažickým klásterem. První písemná zmínka je ovšem až z roku 1398, kdy byla jednou ze vsí patřících k Božímu domu tj. k Novým Hradům.

Na rozdíl od ostatních míst, existovala ve Zderazi jedna zvláštnost – skalní obydlí v pískovcovém masivu. Podle některých názorů byla do skály vytesána v době třicetileté války jako úkryty pro úrodu a majetek. Posléze je ti nejhudší využívali i k bydlení⁴ a řemeslníci k provozování živnosti.⁵

Ale zpět k rodu Svobodů...

Na den po deseti měsících od chvíle, kdy pochovali malého Františka, zabrala jeho místo v houpadle první Svobodova dcerka jménem **Rozálie**. Ke křtu ji nesli dne 14. prosince 1706.

⁴ Lidé v nich žili ještě na počátku 20. století. Celkem prý bylo „skalních domků“ padesát čtyři a dodnes se jich dochovalo dvacet sedm

⁵ Některé sklepy sloužily jako dílny. U čp. 45 je v pískovci vytesaná kovárna s výhni (datovaná 1821). Pracoval v ní kovář Leopold Svoboda.

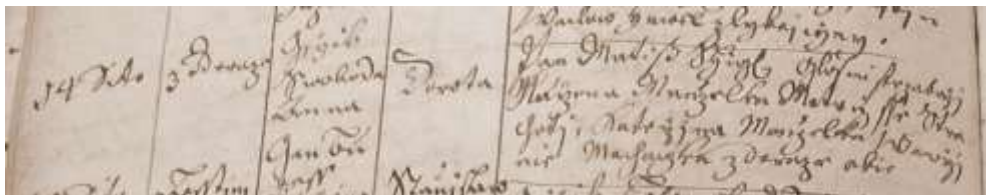
datum narození	14. prosince 1706	místo narození	Zderaz
dítě	ROZARIA (ROZÁLIE)		
rodiče	Jiržik Swoboda a Anna		
kmotr a svědci	Jakub Machata, M. Maržena žena Matege Kregczyho oba z Podhradí		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 170			

Houpadlo. To slovo si dnes už jen málokdo dokáže spojit s konkrétním předmětem. Takže na vysvětlenou... v době, kdy ještě nebyly kolébky a kočárky, musela malému dítěti stačit plachta zavěšená od stropu nedaleko postele. Na ní uvázaný silnější tkaloun vedl k ležícím rodičům, aby s ní mohli dle potřeby pohybovat a dítě houpáním uspat.

Zatímco Rozárka dělala první krůčky, situace na gruntech se prudce zhoršila. Zima na přelomu let 1706/1707 byla tak tuhá, mrazivá a sněživá, že lidé hynuli na cestách a pomrzlo velké množství zvířet. Pro silné mrazy nemohly pracovat mlýny, „z čehož v Praze povstala nouze o chléb...“ Také pomrzlo hodně

ovocných dřevin. Tyto kruté zimy pokračovaly i v následujících letech a postihly téměř celý evropský kontinent. Na přelomu let 1708-1719 byla zima zpočátku velmi mírná s teplými dešti, ale kolem 6. ledna začaly vát severní větry, teplota prudce klesla a mrazy trvaly až do konce března. „Promrzla zem na některých místech na tři lokte⁶ a všechny řeky i jezera zamrzly. Štěpnice i vinice a rovněž i ozim pokazily se, a jenom ječmene hojně se urodilo. Zvěř i ptactvo pomrzly.⁷ Toho mrazivého času se Svobodova rodina znovu rozrostla. Anna porodila 14. ledna další dceru, jež dostala u křtu jméno **Dorota**.

datum narození	14. ledna 1709	místo narození	Zderaz
dítě	DOROTA		
rodiče	Jiržik Swoboda, Anna		
kmotr a svědci	Pan Matis Shigl glasmistr z Zaborží, Kateržina, manželka Matouše Strachoty, Kateržina, manželka Wawřincze Machaczka z Zderaze obce		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 194			

K synovi a dvěma dcerám měl koncem února 1710 přibýt do Svobodovy rodiny další malý človíček. Jenomže něco bylo špatně. Porod byl těžký a na svět přišlo **mrtvé dítě**.

⁶ loket = cca 1,7 m

⁷ ogy.de/a3d5

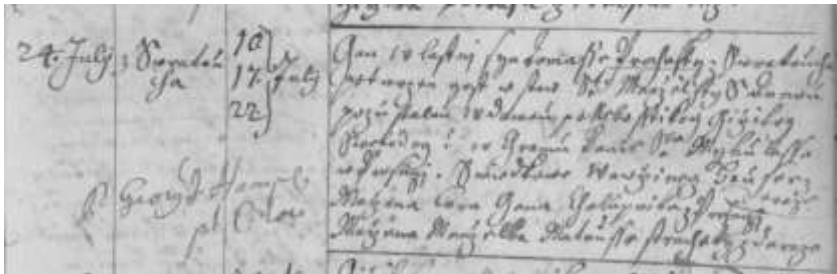
datum úmrtí	29. února 1710	místo úmrtí	Zderaz
zemřelý/á	N. nemluvnítko Jiržika Swobody sine confectus ...monii (nepokřtěné), pochowano při chramie Panie sho Mikulasse w Proseczi.		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 407			

Smrtce se u Svobodů zalíbilo. Koncem roku 1710 se ještě jednou vrátila a 8. prosince skončil pod její kosou třiatřicetiletý kovář Jiřík. V zápise je sice uvedeno, že měl o dva roky více, ale věk tehdy mnoho neznamenal; pamatoval si jej jen málokdo.

Zda byla příčinou úmrtí nějaká choroba či úraz jasné není. Smrt ovšem nebyla rychlá, neboť Jiřík byl ještě opatřen svátostmi umírajících. Kněz musel přijet z Nových hradů, kde byla jediná fara v širém okolí.

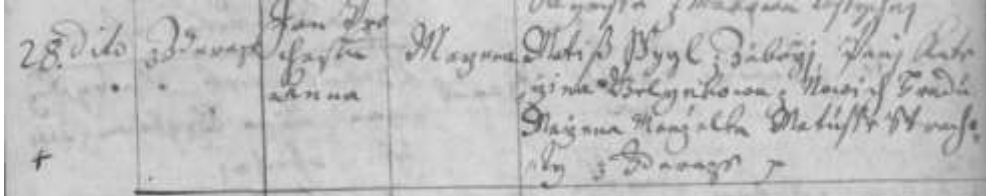
datum úmrtí	8. prosince 1710	místo úmrtí	Zderaz
zemřelý/á	JIRŽIK SWOBODA pochowan při chramie Panie sho Mikulasse w Proseczi a welebnima swatostmi poslednima zaopatřen starzi 35 leth		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 408			

Kovárna osiřela. V chalupě zůstala ovdovělá třicetiletá Anna sama se třemi dětmi. Janovi bylo osm, Rozině čtyři a Dorotce rok a půl. Ačkoliv Anna jen těžko živila sebe a tři hladové krky, podruhé pod čepce nespěchala. Trvalo rok a půl, než konečně našla pracovitého kováře, který by se nezdráhal ke zderazské dílně přibrat i ji a její rodinu. Dne 24. července 1712 si slíbila manželskou věrnost s osmadvacetiletým **Janem Procházkou**, synem Tomáše ze Svratoucha.

datum sňatku	24. července 1712	místo sňatku	Svratouch
snoubenci	(ohlášky) 10., 17., 22. Julii. GAN vlastní syn Tomasse Prochasky z Swratoucha potvrzen gest w staw sto manželstwy s ANNAU pozústalau wdowau po Nebosstikog Giržikog Swobodog ? w chramu Panie sho Mykulasse w Proseczi. Swedkowie Wawrzincez Hauser z Zderaze, Maržena cera Gana Chalupnika z Proseczi, Maržena manželka Matausse Strachoty z Zderaze		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 87			

V manželství s ním přivedla Anna na svět další děti. První hned 28. května 1713. Narodila se dcera a dostala jméno **Mařena**. Děvčátko nespátřilo světlo světa v nejlepších časech.

datum narození	28. května 1713	místo narození	Zderaz
dítě	MARZENA I(MAŘENA)		
rodiče	Jan Prochaska, Anna		
kmostr a svědci	Matěj Shygl z Záborží, Pani Kateržina Jelynkowa z Nowich Hradů, Maržena manželka Matusse Strachoty z Zderaze		
matrika Nové Hradky 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 239			

Už roku 1711 došla do Vídně zpráva, že v Istanbulu vypukl mor. V následujícím roce se objevila první onemocnění v Uhrách, Dolních Rakousích a Vídni. Tentokrát byl mor mnohem zhoubnější než v roce 1680, protože pod nákazou padal i dobytek. A právě obchodníci s dobytkem prý byli těmi, kdo jej donesli do Čech.

Epidemie se sem dostala roku 1713, roku 1714 zasáhla Moravu a doznívala ještě roku 1715. Silně byla postižena Praha, kde dle úředních záznamů přišla o život víc než čtvrtina obyvatel - na třináct tisíc osob. V Čechách zemřelo na 200 tisíc lidí. Ztráty na lidských životech byly ještě větší než roku 1680 i přesto, že se tentokrát se morová epidemie soustředila na jednotlivá města a kraje a nešířila se celoplošně. Proti moru se doporučovala církev pokání, modlitby k morovým patronům sv. Rochovi s sv. Šebestiánovi, doktoři zas vykuřování jalovcem a sírou, vyplachování úst octem a přidávání citrónů a pomerančů do pokrmů. Ovšem taková léčba byla drahá, takže chudí neužívali nic.

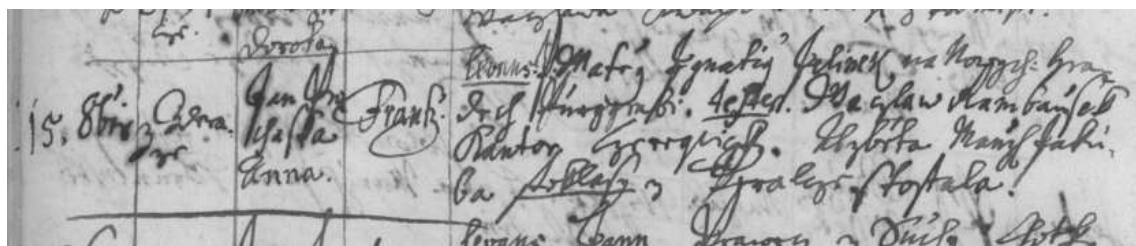
Do matrik se tehdy ještě neuváděla příčina úmrtí, proto není jasné, zda se mor dostal i do Zderaze. Každopádně ve zdejší kovárně neonemocněl nikdo.

Epidemie trvaly zpravidla dlouho, protože zárodky moru jsou velmi odolné. Ve vodě přežívají kolem čtyřiceti dní, v půdě asi dva měsíce, v infikovaných blechách a hlodavcích až několik měsíců. Při teplotě -30°C vydrží v okolním prostředí několik měsíců, ve zmrzlých mrtvolách dokonce až jeden rok. V infikovaných předmětech (nejčastěji šatstvo) a potravinách několik týdnů.

Mor nakonec přece jen odezněl a pár měsíců nato, dne 15. října 1715 se zderazský kovář konečně dočkal vlastního syna. Jeho radost však dlouho netrvala. Za tři týdny chlapec zemřel.

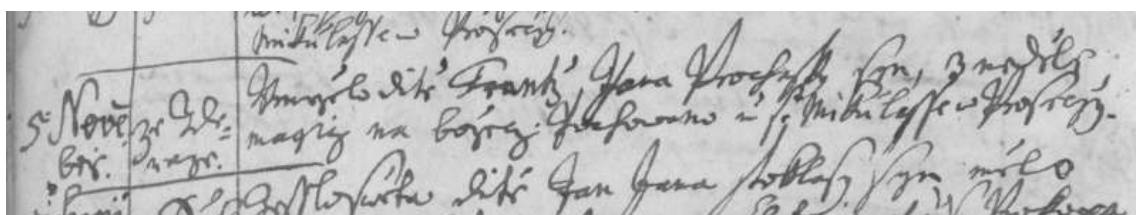
Už rok platilo nařízení o povinné lékařské prohlídce mrtvol, uvedení příčiny úmrtí a zavedení ohledacího listu zemřelého, ale jak je vidět v zápise Františkova narození do praxe se to ještě nedostalo.

datum narození	15. října 1715	místo narození	Zderaz
dítě	FRANTZ (FRANTIŠEK)		
rodiče	Jan Prochaska, Anna		
kmostr a svědci	levans: Matej Ignatius Jelinek na Nowych Hradech Purggrabi, testes Waczlaw Rambausek kantor ...., Alzběta manž. Jakuba Stoklasy z Heralcze		

matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 270

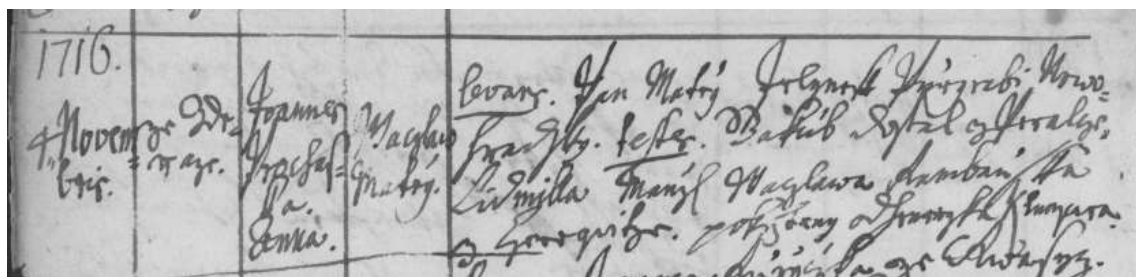
datum úmrtí	5. listopadu 1715	místo úmrtí	Zderaz
zemřelý/á	Umrželo dítě FRANTZ Jana Prochasky syn, 3 neděle majicz na božecz. Pochowano u s. Mikulass w Proseczy		

matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 423

Kovář Procházka musel mít na novohradském zámku dobré známosti. Jak se jinak vysvětlit, že za kmotry jeho dětem chodil zámecký purkrabí Matěj Jelínek a jeho manželka? Stáli u křtu Mařenky, Františka a neodmítli kmotrovství ani **Václavu Matějovi**, kterého Anna porodila 4. listopadu 1716.

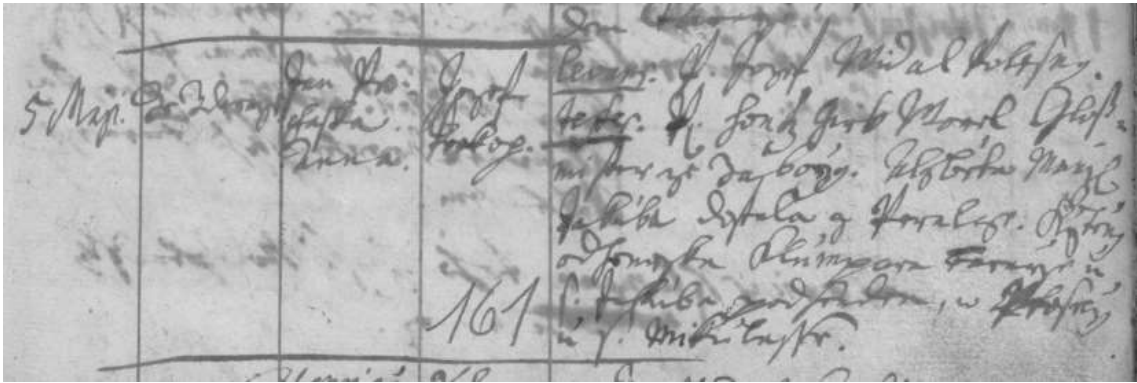
datum narození	4. listopadu 1716	místo narození	Zderaz
dítě	WACZLAW MATEG (VÁCLAV MATĚJ)		
rodiče	Joannes Prochaska, Anna		
kmotr a svědci	levans: Pan Mateg Jelynek Purgrabí Nowohradsky, testes Jakub Dostal z Peralcze, Lidmila manž. Waczława Rambaуска z Czereqvitze pokřtíeny od Hendryka Klumpara		

matrika Nové Hradý 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 284

Když se 5. května 1718 narodil u Procházků další Janův syn, vydal se otec žádat o kmotrovství. Tentokrát k panu polesnému. Taková věc se ale nedala odbýt jen tak. V každé oblasti existovala ustálená formule, kterou se o prokázání cti žádalo. Třeba takto: „Pochválen Ježíš Kristus. Slovné a vzácné poctivosti mně zvláště milý pane kmotře, vinšuji vám od pána boha štěstí, zdraví a v něm všechno nejlepší spasitedlné dobré. Před panem kmotrem tajiti nemohu, kterak Pán Bůh milosrdný okem milosrdenství svého svatého na mně a manželku mou ráčil jest vzhlednouti a nám z poctivého lože manželského syna ráčil dáti. Já pak jakožto otec dítěte svého povinen jsouc o to se starati, aby

takové nemluvnátko skrze správce církevního křtu svatého dojíti mohlo, i uznávajíce já to, že křest svatý bez přítomnosti dobrých poctivých lidí nemůže býti, vás jsem sobě oblíbil, mně zvláště milý pane kmotře, spolu s manželkou svou za jednoho pana kmotra tomu nemluvnátku býti žádám pro Boha a jeho nevinné umučení jednou, po druhé a po třetí, že to pan kmotr na žádost mou a manželky mé učiní pro odplatu pána Boha všemohoucího. Já zase za každého času připovídám se vším dobrým odměniti a odsloužiti pro všechny dny života vašeho...“⁸. Polesný svolil, účast přislíbil i sklářský mistr ze Záboří a Alžběta Dostálová z Perálce. Spolu s otcem a porodní bábou, která nesla nemluvně, se vydali do kostela, kde chlapec dostal jméno **Josef Prokop**.

datum narození	5. května 1718	místo narození	Zderaz
dítě	JOZEF PROKOP		
rodiče	Jan Prochaska, Anna		
kmotr a svědci	Levans: P. Jozef Widal Polesny, testes P. Hontz Girk Worel Glaßmister ze Zaborzy, Alzbeta Manž. Jakuba Dostala z Peralcze, Kržtény od Henryka Klumpera fararže u S. Jakuba pod hradem w Proseczy u s. Mikulasse		
matrika Nové Hradce 1685-1728, SOA Zámrsrk, sign. 2203 NOZ, fol. 313			

Dály se toho času podivné věci. Roku 1719 otevřeli v Praze po třech stech letech hrob Jana Nepomuckého. Komise našla mezi kosterními pozůstatky cosi, co její členové považovali za dochovaný jazyk. A legenda o zázraku byla na světě. Kněží plamenně líčili osud statečného zpovědníka královny Žofie, který Václavu IV. odmítl prozradit, co mu vyjevila při zpovědi. Král jej dal mučit a když ani tím ničeho nedosáhl, nechal Johánka utopit ve Vltavě⁹.

Církev chtěla vytvořit mýtus, jenž měl zastínit vzpomínky na Mistra Jana Husa, ale lidé měli jiné starosti. Za velkého letního sucha vyschly potoky a když začaly vysychat i studně, bylo v chalupách zle. Proto se koncem srpna konala prosebná procesí o vodu. Neohrožený kněz šel v tu chvíli stranou. Pak přišel podzim.

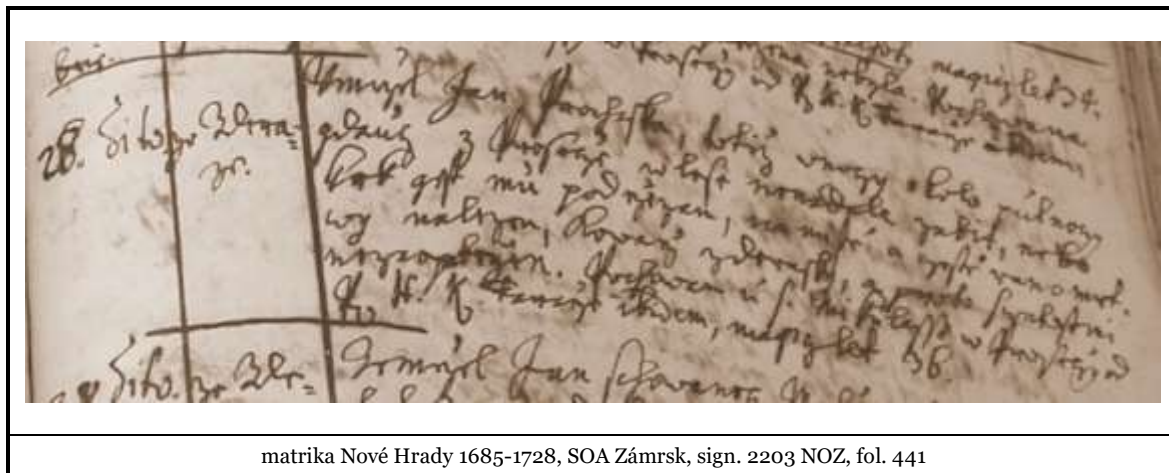
Bylo týden pro prosečském listopadovém výročním trhu a zderazský kovář Jan měl ve městečku jakési jednání. Snad si šel vyzvednout peníze za odvedené dílo. Jak to bývalo, dobrý obchod s kupcem zapili nějakou tou šampričkou a nějak se u toho zapomněli. Teprve po jedenácté hodině za černočerné noci se šestatřicetiletý Jan Procházka vydal k domovu. Ale nedošel. Kdosi si na něj v lese počíhal a připravil jej nejen o peníze, ale i o život.

datum úmrtí	28. listopadu 1719	místo úmrtí	Zderaz
zemřelý/á	Umrzel JAN PROCHASKA , totiž w noczy okolo půlnoczy gdaucz z Proseče w lese nenadale zabit nebo krk gest mu podržezan, na mistie a cestie ráno mrtwy nalezen, kowárž zderasky , a proto swatostmi nezaopatřen. Pochowan u s. Mikulasse v Proseczy od P. H. K. fararže ibidem, magicz let 36.		

⁸ Alexandra Navrátilová, Narození a smrt v české lidové kultuře, Praha 2004, str. 95,96

⁹ Ve skutečnosti byla nalezená hmota pozůstatkem mozkové hmoty a generální vikář, který nikdy nebyl královským zpovědníkem, se stal obětí sporů mezi Václavem IV. a arcibiskupem Jana z Jenštejna.

matrika Nové Hradce 1685-1728, SOA Zámorsk, sign. 2203 NOZ, fol. 441

Během devíti let byla Anna podruhé vdovou. Potřetí se už nevdala. Alespoň v matrikách farnosti Nové Hradce nebyl další sňatek do konce roku 1724 nalezen. Nového kováře už asi nebylo třeba. Annin nejstarší syn Jan měl sedmnáct let, ledacos už z kovařiny pochytil, takže se po otčímově smrti pustil sám do díla.